

ממלכת כהנים וגוי קדוש

(מתוך ההקדמה ל'ארץ חמדה')

ברוך אֵלֵהֵינו שִׁבְרָאנו לִכְבוֹדוֹ וְהִבְדִּילֵנו מִן הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנו תּוֹרַת אֱמֶת. הַבְּדֵלָה זֶה בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, שְׁחַז"ל מוֹנִים אוֹתָהּ בֵּין הַהִבְדְּלוֹת הַתְּהוֹמִיּוֹת "בֵּין קוֹדֵשׁ לְחוֹל, בֵּין אֹר לְחוֹשֶׁךְ" מִתְּבַטָּאת בְּכָל פֶּרֶט וּפְרֵט שֶׁל סְדְרֵי הַחַיִּים הַפְּרִטִּים וְהַכְּלָלִיִּים, וּבְכָלֵל זֶה גַם בְּקֶשֶׁר שֶׁל הָעַם עִם אֶרֶץ הַמִּיּוֹחֶדֶת אֲשֶׁר "עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרָאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית הַשָּׁנָה". "יִצַב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - פִּירֵשׁ תַּחֲמוֹן שֶׁל אוֹמוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ לְאֶרֶץ (סְפָרִי). וְאִם מִצַּד אֶחָד - אֵין אוֹמַתְנוּ אוֹמָה אֶלֶּא בְּתוֹרוֹתֶיהָ (רַס"ג), הִרִי מֵאִידֶךָ - עֵיקְרֵי תּוֹרוֹת אֱלֹהֵינוּ, זֶה שֶׁבְּכַתֵּב וְזֶה שֶׁבְּעַל פֶּה, קְשׁוּרִים בְּקֶשֶׁר בַּל יִנְתַּק עִם אֶרֶץ חֲמֵדָה זֶה - "וַיִּתֵּן לָהֶם אֶרְצוֹת גּוֹיִים... בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חוֹקֵי וְתוֹרוֹתָיו יִנְצֹרוּ".

כִּבְר אִמְרוּ חַז"ל, שְׁעֵיקֵר הַתּוֹרָה הוּא בְּהִיּוֹת יִשְׂרָאֵל בְּאֶרְצוֹ. גַּם מִצְוֹת הַגּוֹף כַּגּוֹן תְּפִלִּין וּמְזוּזָה אֵין נוֹהֲגוֹת בְּחוּ"ל אֶלֶּא מִבְּחִינַת הַצְּבַת צִיּוּנִים "כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ לָכֶם כְּחֻדְשִׁים כְּשֶׁתְּחַזְרוּ" (סְפָרִי, דְּבָרִים יא). אוֹלַם בְּיוֹתֵר מִתְּגַלֶּה קֶשֶׁר הַתּוֹרָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוֹת הַתְּלוּיּוֹת בְּאֶרֶץ, שְׁאֵינֶן נוֹהֲגוֹת כָּל עֵיקֵר אֶלֶּא בְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל. מִצְוֹת אֱלֹהֵי מִיּוֹעֲדוֹת לְצוּר אֶת דְּמוּתוֹ שֶׁל הָעַם כְּעַם חֻקְלָאֵי הַחַיִּים אֶת חַיֵּי בְּחִיק הַטֶּבַע, הַחֹרֵשׁ, זֹרַע וְקוֹצֵר, וְעַם כָּל זֵאת אֵינוּ מוֹשְׁפַע מֵהָאֶרְצוּיּוֹת אֶלֶּא מִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶן, אֵינוּ נֶהֱפֵךְ לִ"עַם הָאֶרֶץ", שְׁאֵין לוֹ חֻכְמָה וְכוּ' וְאֵינוּ נִמְצָא אֶלֶּא לִישׁוּב הָאֶרֶץ (רַמְב"ם בְּפִירוּשׁ הַמִּשְׁנׁוֹת הַקְּדָמָה לְזֵרְעִים), אֶלֶּא מֵהוּוֶה "עַם שְׁבִשְׁדוֹת" (ר"ה לַה), שְׁאֵף הוּא יֵשׁ לוֹ זִיקָה לְתוֹרָה וְלַתְּפִלָּה, שְׁגַם הַדְּבָרִים הַגְּשְׁמִיִּים שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהֶם הוֹפְכִים בִּידוֹ לְכָלִּים לְרוּחָנִיּוֹת וְחוּלִיּוֹ נֹאכְלִים עַל טְהַרֵּת הַקּוֹדֵשׁ.

לֹא רַק לְמַמְיָתִים עֲצָמָם בְּאֵהֵלָה שֶׁל תּוֹרָה נִיתְּנָה הַתּוֹרָה וְהַמְצוּהָ. "אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם כּוֹלְכֶם לְפָנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם רֹאשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשׁוֹטְרֵיכֶם... מִחוֹטֵב עֲצִיךָ עַד שׁוֹאֵב מִימֶיךָ". יִתִּירָה מְזוֹ, אוֹתָן הַמִּצְוֹת הַכְּרוּכוֹת בְּחַיֵּי הַמַּעֲשֵׂה שֶׁל חֵרִישׁ וְקִצִּיר וְכוּ'ב, אֵינֶן נִיתְּנוֹת כָּלֵל לְקִיּוֹם אֶלֶּא עַל יְדֵי הַעוֹסְקִים בְּחַיֵּי הַמַּעֲשֵׂה. "לְעַבְדָּהּ וְלִשְׁמֶרָהּ" - "לְעַבְדָּהּ" עֲבוּדָה כְּפִשׁוּטָה, "וְלִשְׁמֶרָהּ" שְׁמִירָה כְּמַשְׁמַעָה, וְרַק יֶחֱד עִם זֶה וְנוֹסֵף עַל זֶה - "לְעַבְדָּהּ" בְּפִקּוּדֵינִי דַּעֲשֵׂה, "וְלִשְׁמֶרָהּ" בְּפִקּוּדֵינִי דְּלֹא תַעֲשֵׂה (זֶהֱרָה אַ כֹּז). כֹּאֵן סוּד גְּדוּלְתָהּ שֶׁל תּוֹרַת אֱמֶת, שֶׁהִיא מְקִיפָה אֶת כָּל צוּרוֹת הַחַיִּים, שְׁאֵינָה מִצְטַמְצֶמֶת בְּחוּג שֶׁל יְחִידֵי סְגוּלָה, אֶלֶּא הוֹפְכַת אֶת הָעַם כּוֹלוֹ לְעַם סְגוּלָה, מִמְּלַכַת כְּהֵנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ.

"וְזֶהֱבָה הָאֶרֶץ הִיא טוֹב" - שְׁאֵין תּוֹרָה כְּתוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (ב"ר טז). עֲדִיפּוֹת זֶה שֶׁל תּוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְדֹאֵי שְׁאֵינָה מִצַּד שׁוֹנֵי הַנוֹשְׂאִים הַלִּימוּדִיִּים שֶׁבֵּין תּוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְתוֹרַת חוּץ לְאֶרֶץ, אֵף לֹא מִבְּחִינַת דְּרַךְ הַלִּימוּד, לְאֵמִיתוֹ שֶׁל דְּבַר גַּם תְּלִמּוּדָה שֶׁל א"י כּוֹלֵל אֶת הַנוֹשְׂאִים שֶׁל תּוֹרַת חוּ"ל, וְכֵן אֵין הַבְּדֵל מִבְּחִינַת דְּרַכָּה שֶׁל תּוֹרָה בֵּין סֵדֶר נְזִיקִין לְסֵדֶר זֵרְעִים. אִמּוֹר מַעֲתָה שְׁאֵין זֶה מִתְּכוּיִן אֶלֶּא לְשׁוֹנֵי שְׁבַתְּפִיסַת הַדְּבָרִים וְהִיקָפָם. "עַל הַגְּאוּלָּה" - זֶה תְּלִמּוּד יְרוּשְׁלָמִי, "וְעַל הַתְּמוּרָה" - זֶה תְּלִמּוּד בְּבֵלִי (זֶה"ח רות). הוֹגֵדֶר הַבְּבֵלִי בְּתוֹר "תְּמוּרָה", כִּי עַל כֵּן הַצְּלִיחַ לְתַת תְּמוּרָה לְעַם בְּאֶבְדָּן חַיֵּי הַנּוֹרְמָלִיִּים. תּוֹרַת חוּץ לְאֶרֶץ יִצְרָה תְּחַלִּיף לְסַמְמָנֵי הַקִּיּוֹם הַרְגִּילִים שֶׁל עַם. הִיא שִׁמְשָׁה לוֹ קֶרֶקַע כְּשֶׁהִקְרַקַע הַמְּמָשִׁי הוֹשְׁמַט מִתַּחַת רַגְלֵינוּ, וְהִיא הַקִּיּוֹמָה סְבִיבּוֹ חוֹמַת אֶשׁ בְּנִפּוּל מִבְּצִרֵינוּ בִּידֵי אוֹיֵב. אוֹלַם "תְּמוּרָה" אֵינָה אֶלֶּא מוֹצֵא לְשַׁעַת הַדְּחַק, עַל כֵּן לֹא נוֹכַל לְהַגְדִּירָה כ"טוֹב". בִּיטוּי זֶה אֵינוּ הוֹלֵם אֶלֶּא אֶת תּוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, זֶה הַמוֹגְדֵרֶת בְּתוֹר "גְּאוּלָּה". גִּישָׁה זֶה אֵינָה פּוֹסֶלֶת אֶת הַתְּכָנִים שֶׁל הַדְּפוּסִים הַקִּיּוּמִים אֶצֶל כָּל אוֹמָה וְלִשׁוֹן, הִיא מַחִיִּיבַת מְדִינָה וְצָבָא וְעֲבוּדַת כְּפִיִּים וּמְלַאכְתָּ מַחֲשַׁבְתָּ וְעֲבוּדַת אֲדָמָה. אוֹלַם הִיא גּוֹאֲלַת אוֹתָם, הִיא נוֹתֶנֶת לָהֶם מִשְׁמַעוֹת אַחֲרַת, וְעַל יְדֵי זֶה הִיא הוֹפְכַת אֶת הַתְּכָנִים הַלְלוֹ עֲצָמָם בְּמִקּוֹם מִשְׁעַבְדִּים אֶת הָאָדָם לְגִשְׁמִיּוֹת, לְגוֹרְמִים לְעֵלִיָּה רּוּחָנִית. "נוֹתֵן נִשְׁמָה לְעַם עֲלִיָּה וְרוּחַ לְהוֹלְכִים בָּהּ" (עֵינִי כְּתוּבוֹת קִיא). בְּמִקּוֹם מִלְחָמָה בְּגוֹף בָּאָה הַחִיָּאֲתוֹ, נִזְרַקַת בּוֹ נִשְׁמָה, נִיתְּנַת בּוֹ רוּחַ, רוּחַ חַיִּים. עַל יְדֵי כֵךְ הַגּוֹף עֲצָמוֹ מִתְּעוֹרֵר לְתַחִיָּה, וְהַלִּיכוֹת עוֹלָם שֶׁל הַהוֹלְכִים בָּהּ, הוֹפְכַת לְהַלְכוֹת מְאוּשְׁשׁוֹת, בְּחִינַת "בְּכָל דְּרַכִּיךָ דַּעְהוּ".

"אקמצא ובר קמצא חרבה ירושלים" (גיטין נה). הנוסח הארצישראלי של אותו סיפור מעשה כפי שהוא נמסר במדרש (איכ"ר, ד ג) שונה במקצת מהנוסח בבבלי. הקובלנא על ר' זכריה בן אבוקולס היא לא על זה שמנע מלהקריב את קרבן המלך, אלא על זה שנתן לדברים להגיע לכך, מבלי שינסה להשפיע עליהם: "...א"ל: אנא יהיב דמי כל הדין סעודתא. א"ל: קום לך. והיה שם ר' זכריה בן אבוקולס, והיתה סיפק בידו למחות ולא מיחה. מיד נפיק ליה, אמר בנפשיה: אילין מסביין יתבין בשלוותהון, אנא איכול קרציהון וכו'. אמר ר' יוסי: ענוותנותו של ר' זכריה בן אבוקולס שרפה את ההיכל, עכ"ל. ענוותו של ר' זכריה ודאי שהיא חיובית ביסודה. הרי מקורה בדאגה התדירית לשלימות, באי הסיפוק במה שהושג, במבט המופנה תמיד כלפי פנים, בביקורת העצמית המתמדת, שאינה נותנת מקום ולא מפנה את הדעת להדרכת אחרים, להשמיע מחאה בעת הצורך ולטפל בתיקון הדברים, ושמא מתערבת כאן גם מדה מסוימת של ביטול כלפי צבור אשר מחשבתו בהבלי עולם הזה, המון העם העוסק בחיי שעה ומניח חיי עולם: מה לנו ולהם? הן לגדולות אין לקוות מהם, הראוי איפוא להקדיש להם תשומת לב? האין כאן משום ביטול תורה? ויושב ר' זכריה ויושבים אתו עוד מרבין ומתפלפלים ודאי בדברי תורה והדברים שמחים ומאירים, ואינם חלים ואינם מרגשים שהם הם המביאים לחורבן בית המקדש...

זהו אולי סוד בקשתו של ריב"ז: תן לי יבנה וחכמיה. שמא לא במקרה נבחרה דוקא יבנה. חז"ל מוסרים לנו מה שהיה מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה: אני בריה וחברי בריה. אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה וכו'. שמא תאמר: אני מרבה והוא ממעיט? שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים (ברכות יז ועי' פרש"י). כאן בחכמי יבנה מצא ריב"ז את ההשקפה המנוגדת להשקפתו של ר' זכריה בן אבוקולס. לפי השקפה זו העם כולו מהוה אחדות שלימה, וממילא אין לחפש את שלימות היחיד מתוך ויתור על עבודה לשם שמירה על רמה מסוימת של צבור רחב יותר. במסגרת הכללית של העם אין אף אחד שאפשר לוותר עליו. אין אף אחד מיוחס. אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. מעתה אין מקום להסתגרות, מעתה נתבעים קשרים הדוקים בין תלמידי החכמים לבין העם. הכיר ריב"ז שרק בדרך זו יש להתחיל לבנות את העם מחדש, ושם מעינו לשמור על הגחלת של אנשי עליה, של יבנה וחכמיה.

כאבני חן נוצצות מתנוססים יישובי "תורה ועבודה" בהתישבות החקלאית בארץ ישראל. משובצים הם בתוך מסגרת החוקה השומרת על אחדות צבור זה כגוף מלוכד שומר תורה ומצוה ומעוטרים בנוגה-תפארת של הנהנים מיגיע כפיהם. כאן הולכים ונוצרים התנאים למימושן של כל המצוות כולן, כאן נעשה הנסיון להחיות את הטיפוס האידיאלי של איכר יהודי, של "עם שבשדות".

חידוש זה של צורת חיים שנשתכחה מאתנו בתוקף היד ודאי שהוא כרוך בחיפושים והתלבטויות, וכן גם במשגים וטעויות. זו דרכה של התחדשות. וכבר אמרו חז"ל: אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם (גיטין מג). אין להרתע מטעויות, כשם שאין להמנע מביקורת. מה שחשוב הוא שתהא זו ביקורת נאמנה, לא מתוך סילוף ולא מתוך שמחה לגילוי מומים אצל אחרים, אלא ביקורת מתוך אהבה, מתוך כאב, מתוך רצון לתקן ונכונות לסייע לתקן. ועוד לפני הביקורת והתוכחה נחוצה ההדרכה. יותר מאשר תמיד זקוק העם כיום לתלמידי חכמים שבארץ ישראל המנעימים בהלכה, לרבנן דיבנה היודעים שההצלחה תלויה רק בשיתוף פעולה עם הצבור, והמוכנים לצעוד צעד בצעד עם הצבור בכדי לתמוך אשוריו לבל ימוט, להדריכו ולנהלו על מי מנוחות. בכלל זה אין ספק, שצריכה להיעשות עבודה תורנית מקיפה את כל ענפי החיים, הלכות חברה והלכות מדינה, הלכות צבא והלכות עבודת האדמה, לבירור ההלכה ולניתוח הבעיות שהזמן גרמן ופתרון לאור ההלכה.